

християнські елементи культури як у релігійних віруваннях, так і у календарній та сімейній обрядовості.

У народних обрядах, які продовжують здійснюватись і на рубежі ХХ-ХХІ ст. проглядаються сліди давніх свят і пов'язаних з ними обрядами. Прихід весни вітали веснянками й весняними ігрищами, в яких прославляли поворот сонця й розквіт природи. Це свято злилося з християнським Великоднем і Зеленими святами.

У замовляннях гуцулів серед святих особливо виділяється Юрій. Варто відзначити, що ім'я його можна часто зустріти у замовляннях. На мою думку, це пояснюється тим, що богу весни у праукраїнців дажбожичів – Ярилу став відповідати у християнській релігії святий Юрій. Свято зустрічі весни (Ярила) було одним з найулюбленіших свят наших далеких пращурів. Зокрема, зберігся до наших днів обряд класти коло хаги обереги у вигляді грудки землі із зеленою травою і вербовою лозою. На Гуцульщині такі шматки дерну з вербовою гілочкою клали ввечері напередодні свята Юрія на стовпи воріт, на огорожу-воріння, де перебуває худоба.

Ще за дохристиянського часу гуцули святкували п'ятницю і нічого в цей день не робили, ані на полі, ані вдома. Цей день присвячувався язичницькій богині Мокоші.

Збереглося на Гуцульщині і до наших днів багато оповідань про обереги, що дає Свята П'ятниця, приходячи до жінок, аби вони не працювали в п'ятницю, особливо не пряли: коли ж хто не слухається, вона карає їх, насилаючи їм в голову відпадків від прядила.

В християнську епоху звернення до сонця та інших джерел світла замінено було зверненням до різних святих угодників, яким був даний, по життю, зверху дар зцілювати хворих, або ж на яких з тих чи інших причин, народна фантазія перенесла відповідні властивості бога Сонця і Вогню.

Надзвичайно сильно збереглися дохристиянські вірування і обряди у зимовій календарній обрядовості: різдвяні колядування дохристиянського змісту, відзначення початку нового року через обрядодії і пісенний супровід походу ряджених - Маланки тощо.

Про незмінність язичницького світогляду у гуцулів після прийняття християнства і до наших днів засвідчує будівництво у вигляді замовляльної орнаментики житла. Так, досить широко житла оздоблювалися різною різьбою, що містила у собі солярні, громові й інші знаки. Крім житла, магічними знаками оздоблювалися і предмети побуту, зокрема ковші, гарчики, рахви, дійниці та інший посуд. На них містилися і знаки сонця, і символи руху

світила – коней і птиць; нерідко поєднувалося вирізання на ручці ковша шестипроменевого сонячного знака і фігури коня (для денного шляху) або качки (для нічного шляху)

Щодо сімейної обрядовості то для гуцулів довгий час основним залишався стародавній весільний обряд, а церковне вінчання було другорядною справою. У наш час гуцульський весільний обряд продовжується більше тижня. При цьому християнське вінчання займає в ньому невеличку частку у вигляді кількогодинного церковного весільного шлюбу.

Язичництво настільки сильно увійшло у свідомість гуцулів, що грецька нова термінологія не змогла замінити стару. Ще до введення християнства на території Гуцульщини були такі релігійні терміни, як Бог, Господь, молитва, молитися, рай, небо, пекло, гріх, жертва, храм, свято, святий та інші.

В старі терміни вливалися нові поняття і розуміння, але самі терміни залишилися. Ця зміна відбулась на Гуцульщині не так давно – ще у кінці ХІХ – на початку ХХ ст. на Гуцульщині переважали обряди і звичаї з давнім дохристиянським змістом, відповідно і місцями молінь і відправи обрядів були давні святилища. Щодо християнських церков, то вони на Гуцульщині інтенсивно будуються лише з початку ХХ ст.

На початку ХХІ ст. часто можна почути висловлювання, що гуцули втрачають свої традиції, своє обличчя, свою самобутність, що їх побут і духовний світ заповнює чужоземне і урбаністичне. І воно дійсно частково так. Але, поза сумнівом, гуцули продовжують зберігати основні елементи традиційної культури, особливо у духовній сфері.

*Корвін-Піотровський О. Г., к. іст. н., вчений секретар,
Інститут археології НАН України, м. Київ, Україна*

Проблеми реконструкції давньоземлеробських суспільств Південно-Східної Європи: термінологія та інтерпретація

Складність розуміння реконструкції історико-культурних процесів як приватного варіанту загальної закономірності для процесів розвитку давньоземлеробських суспільств, що тривали в Південно-Східній Європі, безпосередньо пов'язана з величезною плутаниною в термінологічному апараті, який використо-

вують діючі археологи. Всі з них, так чи інакше, застосовують терміни «історико-культурна спільність», «етнокультурна спільність», «археологічна культура», «лінія культурного розвитку» й багато інших подібних термінів. При цьому, більшість дослідників навіть не переймаються питанням, яку історичну конфігурацію вони прагнуть відобразити. Яскравим прикладом подібного є виокремлення у межах Трипільсько-Кукутенської спільності (ТКС) двох «культур»: СТК і ЗТК (східно-трипільської і західно-трипільської), які, насправді, самі по собі є культурними спільностями, а з етносоціальної точки зору так само підлягають членуванню.

Насправді, особливість типологізації археологічного матеріалу визначається тим, що об'єкти існують нібито самі по собі. Предмети хатнього начиння й знаряддя праці та зброя, архітектурні залишки і поховальні пам'ятки існують як такі, але при цьому мають спадкоємність розвитку. Саме це і вводить дослідників у спокусю побачити те, чого в реальному історичному процесі могло просто не існувати. Приміром, один з останніх шарів поселення Подурь Дялул Гіндару (Румунія) і матеріали з поселення-гіганта Тальянки (Україна) – Кукутенсько-Трипільської історико-культурної спільності, представляють собою матеріал одного реального або просто подібного суспільства. Таке суспільство обумовлене дуже древніми загальними коренями, єдиною культурою як таке, що Ю.В. Бромлей називає ЕТНІКОСОМ за яким, по суті, не простежується абсолютно ніякої соціальної єдності. Але припускаючи таку єдність, ми можемо отримати для первісності унікальну супердержаву, територіально більшу ніж сучасна Україна. Подібне бачення може нам намалювати на мапі Південно-Східної і Центральної Європи найбільші держави 6 – 5 тис. до н. е. типу КЛСК, Старчево Криш Кереш, Гумельниця-Болград-Алдени тощо. Проте виникає питання, чи варто шукати чорну кішку (складні, «цивілізаційні» за своїми розмірами соціальні організми) в темній кімнаті, де її немає.

Як нам уявляється, проблему слід якісно розділяти на етнічну й соціальну, тому що не всяка спільність людей є суспільством, але будь-яке суспільство – це, певною мірою, самоврядна спільність. Недаремно Аристотель називав людину (носія як етнокультурної, так і соціокультурної якості) політичною істотою.

Для археолога такі ознаки, як загальне походження, комплекс звичаїв, життєвий устрій, релігія, емоційні й символічні зв'язки,

усвідомлення культурної тотожності, стереотип поведінки та інші пропоновані етнографами в якості етнічних, є лише рисами, які можна, так чи інакше, проінтерпретувати на наявних, досить мізерних матеріалах, особливо для первісної епохи. При цьому завжди залишається відкритим питання – а чи є використовувані археологічні ознаки достатніми для реконструкції зазначених феноменів?

З іншого боку, археологічні ознаки дозволяють судити про економічні, соціальні та демографічні принципи функціонування давніх соціальних організмів і виступають, як це не парадоксально, більш рельєфно, ніж етнічні, в силу своїх простіших для розуміння методів дослідження, що верифікуються.

І нарешті, історико-типологічні знання, які по-суті не є результатом археологічної науки, але дозволяють судити про граничні можливості (розмірні) соціальних організмів для різних історичних періодів.

Відповідно, для розуміння такого феномену як ТКО, а вірніше щодо реконструкції історії населення, яке залишило пам'ятки, що досліджуються нами, нагальною є необхідність розчленування (чи типологізації) археологічного матеріалу не стільки в контексті культуроподібного, скільки в плані етносоціального розподілу.

Кравченко О. П., доцентка кафедри філософії, Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, м. Переяслав-Хмельницький, Україна

Культура як фактор соціального розвитку особистості

Згідно з В. Біблером, буття людини – це буття в культурі. Щоб відчувати себе повноправним членом суспільства, особа повинна оцінювати себе, свою діяльність і свою поведінку з позицій відповідності вимогам культури. Відповідність життя і діяльності особи прийнятим в суспільстві нормам і правилам створює у неї відчуття власної соціальної повноцінності, яка є умовою нормального соціального самопочуття, і навпаки: відчуття невідповідності поведінки вимогам суспільства занурює людину в стан дискомфорту, може стати причиною важких переживань.